

Leago giella ruovttus?

SÁMEGIELA
SIRDIN MÁNNÁI

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÄ'MTE'ĠĠ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

*Eatnigiellamet lea geahčemahttun láhkki,
man váhnemat leat duháhiid jagiid áigge
ráhkesvuodain duddjon. Mis iešguhtege lea
okta gođačalbmi eatnigielas, mas sohka buolvat
laktásit manjalagaid seammáláhkái go láhki
čalmmi. Mii leat njađđásan iežamet
persovnnalaš historjái jo ohkin:*

*Juohke čalbmi dárbbáša ovddibu vuodđun
ja manjibu čanasin, amas láhkki boatkanit.
Jos oktage čalmmiin lea rašši, de oppa láhkki
sáhtta rahtasit duššin. Juohkehaš ferte ieš
bealistis gáhttet iežas gielladáiddu, vai eatnigiela
gođus gierdá ođđa sohka buolva njađđit dasa iežas
čalmmi. Olmmošvuhta geatnegahtta min sirdit
eatnigiellamet ođđa buvii. Dán láhkái olmmoš sáhtta
dáhkidit, ahte eallima bálggis ii noga su manjá,
muhto rohtte ain dobbelii boahttevašvuhtii.*

Snellman & Vuolab
Hála mánnásat iežat eatnigiela, 1993

Sisdoallu

ÁLGOSÁNIT	6
SÁMEGIELAID GIRJÁS DILIT	8
BEARAŠ AIKIO	10
BEARRAŠA GIELLAPLÁNEN	12
BEARAŠ HARJU	18
NJUORATMÁNNÁÁIGI	20
BEARAŠ NÄKKÄLÄJÄRVI-LÄNSMAN	26
STOAHKANAHKI JA ÁRRABAJÁSGEASSI	28
SÁMEGIELLA SKUVLLAS	34
SÁMEGIELAT MÁNNÁ RÁVÁSMUVVÁ	38
LISTU GIRJJÁLAŠVUOĐAS JA NEAHTTAGÁLDUIN	42
GEAINNA VÁLDIT OKTAVUOĐA MÁNÁ SÁMEGIELAT BAJÁSGEASSIMII JA GIELALAŠ RIVTTIIDE GUOSKEVAŠ GAŽALDAGAIN	43

© Annika Pasanen & Sámediggi / Sámegiela doaimmahat
Govat: Ville-Riiko Fofonoff, Vesa Ranta
Olgguldas hápmi: Katja Lettinen
ISBN: 978-952-441-429-6
Deaddilanbáiki: Painotalo Seiska Oy 2020

Girjjáš lea buvttaduvvon oahpahus ja kulturministeriija ruhtademiin.

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

Álgosánit

Dán girjjázis giedahallojuvvo sámegielaide ja sámemánáid dáfus earenoamáš dehálaš fáddá: sámegiela geavaheapmi bearrašis.

Diehtu sámegiela sirdimis sohkabuolvvas nubbái iešguđetlágan bearašdiliin ja dilálašvuodain lea fidnemis oalle unnán ja dat soaitá leat eahpečielggas. Suomas dieđut, mat leat álkit fidnemis guovttegielatvuodas, govvidit dávjá áibbas nuppelágan gielladiliid go dat, gos sápmelaččat ellet: ovdamearkka dihte suoma- ja ruotagiela hupman bearrašiin oktanaga. Dát rávagirjjáš lea ráhkaduvvon namalassii sámegielat bearrašiid várás. Dat sáhtta ávkkuhit maiddái ovdamearkka dihte sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaid bokte sámebearrašiid, geat deivet ámmátolbmuid.

Sámeservodat eallá gielladilis, mii rievdá jođánit ja man meroštallet nu giellamolsun go juo giellaealáskahttin. Seammás go gielalaš vuoigatvuodat nanosmuvvet mánggain surggiin, dat ollašuvvet geavadagas ain dávjá hejot. Váhnemat eai álo gávnnat iežaset árggas sámegiela sirdimii doarjaga, man dárbbasivčče máná giellaovdáneami ja gielalaš vuoigatvuodaid buorin.

Mánna- ja bearašbálvalusaid nuppástusprográmmii gullan Bearašguovddášdoaimmanmálla Lappii -fitnu olis jagi 2018 lágideuvvon Giellarávvehat-iskkadeapmi (gč. gáldolisttu) čájehii iežas dárbbaslašžan ja doarjjahápmi, masa liikojedje sakka ja mii bohciidahtii olu jearaldagaid ja sággastallama. Bearrašiin lea čielgasit dárbu beassat gullat ja sággastallat giellaválljemiin, máná gielalaš ovdáneami ja dan doarjumi.

Suoma bealde lea ovdal almmustuvvan okta rávagirjjáš dán fáttás, Stukes jagi 1993 almmustahttan ja Aino Snellman ja Kerttu Vuolab čállán Puhu omaa kielčasi lapsellesi – Hála

mánnasat iežat eatnigiela. Dán ja muhtun Norgga bealde almmustahttojuvvon rávamateriálaid dieđut gávdnojit girjjáža loahpas gáldolisttus.

Sámediggi almmustahtta dán girjjáža ON:ide álbmogiidgas-kasaš eamiálbmogiid gielaide temájagi 2019 gudnin oassin sámegielaide nannejeaddji ja riggudahtti materiálaollisvuoda. Almmustahttima lea dahkan vejolažžan oahpahus- ja kulturministeriija doarjja. Teakstaosiid lea čohkken gielladutki FD Annika Pasanen.

Girjjázis leat mielde golbma sámebearraša juogádeame vásáhusaideaset mánnái sámasteami iešguđetlágan diliin.

Stuorrâ kijtoseh Henna ja Vilda Aikio!

Jiánnai spá'sseb Terhi, Tero da Kiureli Harju!

Giittos eatnat Anna Näkkäljärvi-Länsman, Asko Länsman, Anni-Siviä ja Ántte Issát!

Sámegielaide girjás dilit

Ovcci sámegiela Suomas hupmet golbma: anárašgiela, nuortalašgiela ja davvisámegiela. Dáid historjjás ja dálá dilis leat olu sihke oktasaš áššit ja erohusat. Kultuvrralaš ja gielalaš assimilašuvdna birastahtti eanetlohkui lea guoskkahan buot sámehoavvkuide ja váikkuhusat dihttojit nannosit ain dálá áigge, vaikko proseassa leage mángga dásis jorggihan. Davvisámegiella lea buot stuorámus giella ja dan geavahit buot eanemus, dan hubmit orrot golmma riikkas ja dainna gielain gávdnojit ovdamearkka dihte buot eanemus čálalaš materiálat. Muhtun guovlluin davvisámegiella lea jahke-logis nubbái sirdášan sohka buolvvas nubbái boatkankeahhtá, nappo eatnigiela hubmit leat ain buot ahkehoavvkuin. Anáraš- ja nuortalašgielas leat álo leamaš hubmit unnit. Anárašgiela leat hupman álo daláš Anára gieldda guovllus. Nuortalašgiela leat árbevirolaččat hupman dalá Norgga, Suoma ja Ruošša stáhta rádjeguovlluin, muhto dán áigge eanaš nuortalašgiela hupmit orrot Suomas nuortalaččaid ásaiduhttima ja nuppi máilmmisoađi dagahan guovlluin luobaheami dihte. Anárašgiela ja nuortalašgiela giella-servošiin dáhpuhuvai 1900-logu lohpahealde čielga njiedjan, ja giellasirdáseapmi sohka buolvvas nubbái boatkanii muhtun spiehkastatdáhpuhusaid vuhtiiválddekeahhtá. Dan dihte dihto ahkeluohkain leat hui unnán dahje eai ollenge sámegiela vuosttašgiellan oahppan olbmot. Go giellamolsuma sámegiela suomagillii háliidedje bissehit ja sámegiela oazžut ruovttoluotta servošiid ja bearrašiid giellan, giela sirdet dalle ovddasguvlui maiddái dakkárat, geat leat ieža oahppan sámegiela easka skuvllas dahje rávesolmmožin. Maiddái davvisámegiela dilli lea hui iešguđetlágan iešguđet guovlluin. Ovdamearkka dihte Soađegili Vuohčus dat sulastahtá buorre muddui anáraš- ja nuortalašgiela dili, ja maiddái giela váimmusguovlluin dan sirdáseapmi lea mánggain sogain boatkanan.

”

Dat lei hui cool duođas dalle, go Terhi hupmagođii Kiu-relii nuortalašgiela, dat lei máilmmi buorre hommá. Ja dan livččii sávvan, ahte livččii iešge oahppan bárehuožžan dan giela.

Tero Harju

Sámegielaide dálá áiggi ja dárbbuid stigmatistere dálá áigge nannosit maiddái dat, ahte mearkkašahtti eanetlohku sápmelaččain orrot sámiid ruovttuguovllu olggobealde. Sámegiela sirdin bearrašis gáibida earenoamáš motivašuvnna ja gierdavašvuoda diliin, gos biras ja searvvuš dorjot sámegiela uhccán. Vuoigatvuohta sámegiela árrabajásgeassimii (Árrabajásgeassinláhka, gč. gáldolisttu) guoská Suomas buot mánáide, geat hupmet sámegiela eatnigiellaneaset, maiddái sámiid ruovttuguovllu olggobealde. Dán vuoigatvuoda goittotge dovdet hejot, ja sámegiela árrabajásgeassima fáallet dušše moatti gávpogis. Vuoigatvuohta oazžut vuodđooahpahusa váldoáššis sámegillii (Vuodđooahpahusláhka, gč. gáldolisttu) guoská sámiid ruovttuguovllu gielddaide. Ruovttuguovllu gielddaid olggobealde sámegiela oahpahus lea vejolaš, muhto dasa guoski vuoigatvuodát eai leat máinnašuvvon oahpahuslágain. Sámi giellalága sihkkarastan vuoigatvuodát sámegiela bálbálusaide (Sámi giellalahka, gč. gáldolisttu) laktásit maiddái váldoáššis ruovttuguvlui, muhto muhtun eiseválddiid buohta maiddái olles Supmii.

”

Galggašii ieš leahkit nu aktiivalaš ja nagodit ringestallat mánga báikái ja álo álggahit álggus ja čilget. Dathan lea gávpotsápmelažžan álo vehá dakkár lossa ášši. Anán gal árvvus sin, geat leat nagodan dan bargat.

Henna Aikio

Soga, guovllu ja giellajoavkku vuodul Suoma sámegiela servošiin leat nappo mánggalágan dárbbut: eatnigiela giellamáhtu nannen ja gielalaš vuoigatvuodaid ollašuttin, nannet daid giellabirrasiid, mat juo gávdnojit, nannosit sámegiela birrasiid ráhkadeapmi mánáide, guovttegiela birrasiid ja giellalávgunmáliid ovddideapmi giellaealáskahttima dárbbuide, ođđa hubmisohka buolvvaid duddjon, ođđa ráves hubmiid skuvlen ja nu ain. Mii lea vuogas ovttá bearrašis, ii vealttakeahhtá doaimma eará bearrašis, ja dan maid sáhtá gáibidit ovttá sámegiela servošis, ii sáhte vealttakeahhtá gáibidit nuppis. Leš sáhka dál man beare sámegiela ja oroš sápmelaš Njuorgámis dahje Hankos, okta ášši lea beaktileamos sámegiela nannejeaddjin: dan hupman ruovttugiellan. Miige eará doaimmaid, fitnuid ja ruhtademiid ii sáhte buhttet dan, ahte giella sirdása váhnemis mánnái.

Bearaš Aikio

3-jahkásaš **Vilda Aikio** orru Oulus ovttas etniinis **Henna Aikioin** ja áhčiinis **Jarkko Säkiksiin**. Henna lea hupman Vildai gitta álggu rájes aivve anárašgiela, áhčči Jarkko fas suomagiela. Anárašgiella ii leat Henna vuosttažin ohppojuvvon giella, muhto baicca giella, man son lea váldán ruovttoluotta veháš gearddi rávesolmmožin. Mearrádus sirdit soga giela iežas mánnái bohciidii áhpehisvuoda áigge. Henna eahpidii muhtun veardde, man lossat sámasteapmi sáhtášii leat muduige lossa vávváárggas, lihkostuvašiigo bissut sámegiela dallege, go olles bearaš lea ovttas, ja dange, oaččošiigo son kritihka das, ahte lea válljen eatnigiela oahpaheaddjin mánas ruovttugiellan man nu eará, go iežas eatnigiela. Anárašgiella šattai goittotge lunddolaš oassin bearraša árggas. Kritihkka ii leat bohtán, muhto gávpotbirrasis ii jur doarjjage. Jarkko lea oahppan ipmirdit anárašgiela ja doarju nieiddaža sámegiela ovdáneami. Sohka Anáris lea leamaš dehálaš fápmu Hennai, earenoamážit oabbá, guhte bargá giellabeasis, ja mávssolaš praktihka veahkki lea leamaš giellabeasis geavahuvvon materiála. Vilda hupmá doaisttášii eanet suomagiela, muhto ipmirda anárašgiela dievaslaččat – ja earáge sámegielaid oalle bures – geavaha sámegiela sániid ja lávlu sámegillii. Anárašgiela hupman lea dál golmmajahkásažžan lassáneame. Su jielatgirjjit leat Riitta Vesala Hirškiihâ já Myerji mainâseh -girjjit.

Mun in goit leat
gáhtan beaivvige dan,
ahte lean válljen mu
ja Vilda giellan
sámegiela.

Henna Aikio

Bearraša giellaplánen

Soames váhnemiidda sámegiela válljen bearraša ruovttugiellan lea nu čielga ášši, ahte dan ii dárbbas earenoamážit guorahallat, muhto mángasat gáret vihkkehallat ášši. Dan, guđe giela dahje gielaide bearrašis hupmagohtet mánnái ja gos giellaválljemiidda ožžot doarjaga, gánnáha smiehttát áiggil. Juos olles fáddá bohciida go mánná lea juo riegiádan, dat sáhtta jávkkojit hohpolut válljemiid, nupástusaid ja fuolaidge vuollái.

Maid mánnái dasto hupmagohtet? Váhnemii, guhte háliida iežas máná oahppat sámegiela, sáhtta addit almmolaš rávvaga: vikka láhčit mánnásat dili, gos son gullá din dili ektui sámegiela iešguđetlágan gálduin nu ollu go vejolaš. Juos bearrašis leat guokte rávesolbmot, geat máhttiba sámegiela, lea máná sámegiela ovdáneami dáfus eahpitkeahhtá buot buoremus, ahte guktot sámastišgoahtiba mánnái. Maiddái váhnemiid gaskasaš giellaválljemis lea stuorra mearkkašupmi máná sámegiela oahppama dáfus. Suomagiela máhtus ii Suomas orru bearaš gánnát atnit fuola: suomagiela mánná oahppá sihkkarit maiddái ruovttu olggobealde.

Mun in háliit suomastit, go mun jáhkán, ahte dat mánát muđuige ohppet dan suomagiela nu bures. Mu mielas lea eambbo dehálaš daidda hupmat dan sámegiela, ahte dat livččii dat sudno vuosttaš giella. Dat lea stuorra árvu munne, go mun lean vásihan dan juste nuppe gežiid, go mun lean ollesolmmožin, guovttelotjahkásažžan váldán dan giela ruovttoluotta.

Anna Näkkäläjärv-Länsman

Juos rávesolbmui nubbi máhtta sámegiela ja nubbi ii, lea dehálaš, ahte sámegiela váhnen viggá sámastit mánnái jearggalaččat ja maiddái dalle go nubbi váhnen lea mielde. Juos goabbáge rávesolbmui ii sámás njuovžilit, gánnáha ohehtat daid vugiid ja birrasiid, gos mánnái sáhtta sámastit nu ollu go vejolaš. Dat, ahte sámasta juobe uhccán mánnái, lea buoret go dat, ahte ii livčče ollenge sámegiella.

Das oahppá hirbmat ollu, go beare geavahišgoahtá dan giela. Ahte ii dárbbas leahkit miige áibbas dievaslaš giellamáhtuid dalle, go dan hupmagoahtá. Ja álggushan dat lea olu dakkár okto hupman, go iihan mánná vel gulahala dainna lágiin. Dat lea muhtin láhkai árbmugas, ahte das lea alddisge áigi oahpahallat daid doahpágiid ja buot dakkára.

Terhi Harju

Gánnáha leat árbmugas iežas guovdu. Ii dan gánnát veagal dahkat nu, ahte dat ferte beare bargat juoidá. Juos dat orru alcces lunddolaš ja somá, de beare bargga. Ja juos orru, ahte dat váldá eanet go addá, de dalle sáhtta geavahit áiggi doarjut eará vugiiguin dan máná giela ovdáneami.

Henna Aikio

Juo giellaplánema álgomuttus lea smiehttan veara, mii boahtá leat máná árrabajásgeassima ja skuvlla giella. Leago orrunguovllus eatnigiela giella oaivvilduvvon sámegiela árrabajásgeassin? Juos ii, dan dárbbas gánnáha muitalit áiggil giella eiseválddiide, geain lea ovddasvástádus ášši lágideamis. Leago guovllus sámi giellabeassi? Juos ii, ja juos livčče eanet mánát, geat dan dárbbasit, leago vejolaš vuodđudit guvlui giellabeassejoavkku? Mánná sáhtta buoremus dáhpáhusas juksat aktiivvalaš sámegiela máhtu maiddái dalle, go sámegiella lea dušše ruovttugiella dahje dušše árrabajásgeassingiella. Buoremus molssaeaktu lea goittotge dat, ahte giela beassá geavahit mánggain sosiálalaččat dehálaš birrasiin.

Dat geat dovdet hejot sámegiela dili, maiddái iešguđetlágan eiseválddit, sáhttet addit sámearrašiidda rávvagiid, mat eai ovddit sámegielaide dili. Dávjá rávvejit oktageardánit, ahte váhnen berre hupmat mánnái álo ovt-

ta giela. Dát lea buorre prinsihppa, go lea sáhka váhnemis, guhte máhtttá njuovžilit sámegiela. Juos váhnen ii goittotge bastte sámástit mánnái olles áigge, lea buoret sámástit, go hupmat eanetlogugiela mánnái álo go sáhtttá. Nubbi dábálaš ávžžuhus lea, ahte váhnen galgá álo hupmat mánnái dan giela, man lea ieš oahppan vuosttamužžan. Sápmelaččaid assimilerenhistorijjá hárrái dátge lea dávjá fuones ráva. Juos váhnemat dahje juobe ovddit sohkabuolvvat leat giellamolsuma dihte báhcán almmá sámegiela máhtu haga, giellamolsuma suomagillii oážžu buoremusat jorggihit váldimiin sámegiela ruovttoluotta ruovttugiellan.

”

Vehá mu smiehtahedje birrasa reakšuvnnat dan dáfus, go mu vuosttaš ámmát leat eatnigiela oahpaheaddji, ahte imaštallagohtetgo dasto. Ahte mot eatnigiela, suomagiela oahpaheaddji sáhtttá boahtit dakkár bohtosii, ahte ii humage vuosttamužžan ohppojuvvon giela mánnái.

Henna Aikio

Áššedovdirávvagiin dihtto dávjá sátni ”dovdduid giella”: váhnema ávžžuhit hupmat mánnái giela, masa lea ieš eanemus eahccán dovdduid dásis dahje mainna ieš lea oahppan lunddolepmosit hupmat dovdduin. Olbmossáhttet goittotge leat eanet go okta ”dovdduid giella”. Maiddái rávesolmmožin ohppojuvvon gillii sáhtttá šaddat nana oktavuoha, ja dovdduide laktáseaddji sátneráju ja ovdanbuktima sáhtttá oahpahallat dego juo earáge giellaáššiid. Berre maiddái dovdat, ahte juos sámemánná ii oáččo oahppat sámegiela, das leat iežas čuovvumušat dovdduid dásis. Sámeservošis lea hubmojuvvon olu ng. ássodattrahas ja noaddeširdašumiin, mat mearkašit ee. gillii laktáseaddji traumáhtalaš vásáhusaid sirdašuvvama čuovvovaš sohkabuolvvaide. Go searvvuš háliida bissehit dákkár ovdáneami, sámegiela ferte oážžut ruovttoluotta ruovttugiellan. Dat sáhtttá ovdehit dan, ahte vuosttaš giellan suomagiela oahppan sirdá mánnásis vuosttaš giellan sámegiela.

Dákkár giellamolsum nuppe guvlui lea vejolaš, ja das gávdnojit roahkasmahtti ovdamearkkat máilmmi eamiálbmot- ja unnitlogugiellaservošiin. Giellamolsuma jorgaleapmi gáibida goittotge olu sihke ovttaskas váhne-

miin ja olles servošis. Dat bohciidahtta mánggalágan dovdduid, nu positiivvalaš go juo negatiivvalašge. Váhnemat, geat sirdet mánáidasaset ieža rávesolmmožin ohppojuvvon giela, soitet oážžut servošis doarjaga ja arvvosmahttima, muhto maiddái kritihka. Ođđa hubmiid giellamáhtu soitet cuiggodit, ja muhtumiid mielas giellaealáskahttin bilida olles giela. Lihkus sámegiela ealáskahttin lea ovdánan juo nu guhkás, ahte positiivvalaš ovdagovat ja illudan veara áššit gávdnojit valjis ja mielveahkkat maid gávdnojit.

”
Aiddo dál lea oalle šerres miella, dasgo orru, ahte olbmot leat roahkas-muvvan váldit anárašgiela atnui ruovttus.
Henna Aikio

GUÐE GIELA DAHJE
GIELAID HÁLIIDIT MÁNÁ
OAHPPAT?

MOT DÁT
DORVVASTUVVO?

JUOS BEARRAŠIS LEAT EANET IEŠGUÐET
GIELAT, MII LEA DAID ROLLA?

IPMIRDITGO BUOT BEARRAŠA
RÁVESOLBMOT NUPPIIDEASET GIELAID?

MOT ÁRGABEAIVVIS VÁLLJET
MAN GIELA GEAVAHAT?

MOT DORVVASTIT MÁNÁ GIELLAMÁHTU
DAN GIELAS, MII LEA BIRRASIS
GEAHNOHUT SAJÁDAGAS?

?

JEARALDAGAT, MAID
GÁNNÁHA SMIEHTTAT JUO
BEARRAŠA VUOÐDUDEAMI
PLÁNEDETTIIN:

LAKTÁSITGO DÁIDDA
VÁLLJEMIIDDA HÁSTALUSAT,
MAID VÁRÁS DÁRBBAŠUVVOJIT
LASSIEDIÐUT, ÁŠŠEDOVDI
VEAHKKI DAHJE MIELVEAHKKIID?

GOS DAN OAŽŽU?

MAKKÁR MATERIÁLA
NJUORATMÁNNÁIGGE JA
MÁNÁ BAJÁŠŠATTADETTIIN
SÁHTTÁ GEAVAHIT MÁNÁ
GIELLAOVDÁNEAMI
DOARJJAN?

MII ORRUNBIRRASIS
SÁHTTÁ DOARJUT BEARRAŠA
SÁMÁSTEAMI?

NABA HEHTTET DAN?

MAID SÁVVET SOGAS JA LAGASBIRRASIS
BEARRAŠA GIELLAVÁLLJEMIID JA MÁNÁ
GIELLAOVDÁNEAMI HÁRRÁI?

MOT CEALKIT DÁID SÁVALDAGAIÐ
SIDJIIDE ČIELGASIT?

JUOS SÁMÁSTEAPMI MÁNNÁI LEA OVDAMEARKKA DIHTE
VÁHNEMA FULKKIID MIELAS VÁTTIS, MOT SIN SÁHTTÁ
ROAHKASMAHTTIT DASA?

Dat, sáhttago bearaš oažžut veahki giellaplánemii, lea olu dan duohken, makkár fierpmádagat alddis leat ja daði bahábut maddái orrunbáiki váikkuha dasa. Dearvvašvuodafuolahusa ámmátolbmot galggašedje máhttit rávvat bearraša maddái gillii laktáseaddji jearaldagain, muhto sii eai dájvá dovdda sámegielaide girjás diliid ja dárbbuid. Girjjáža lohppii leat čohkkejuvvon girjjálašvuoda ja materiálaidda lassan muhtun evttohusat das, gos bearraša giellajearaldagaide sáhtta oažžut veahki ja rávvagiid.

Bearaš Harju

Kiureli Harju lea 3-jahkásaš ja orru Čeavetjávrris áhčiiinis ja etniinis. **Terhi** ja **Tero Harju** leaba goappašagat lohkan nuortalašgiela rávesolmmožin Sámi oahpahuiguovddáša nuortalašgiela ja -kultuvrra linnjás. Terhi diđi jo stuđerenettiinis, ahte juos sus boahtá eadni, son háliida sámástit mánnásis. Tero lei čielgasit ovttá oaivilis. Olggobealde olbmot máiddái imaštalle dan válljema: mánnái galggašii hupmat giela, man lea ieš oahppan vuosttažin ja mii lea dovdduid giela. Bárragoddi bisui dat tetge mearrádusasteaskka ja Kiurela riegádeami mannel Terhi hupmagodii nuortalašgiela ja Tero suomagiela. Álggus ledje hástalusat vávva-árgii laktáseaddji sátnerájuin. Nuppe dáfus Terhi mielas aiddo álggus lei buorre áigi alddis oahppat sániid ja dadjanvugiid, go vávvái sáhtii hupmat maid máhtii. Tero logai nuortalašgiela, go Kiurel lei moattejahkásaš, ja vehážiid mielde sutnjege orui lunddolaš geavahišgoahtit giela bártnážiin nu ollu go son máhtta. Kiureli ipmirda bures sámegiela, muhto hupmá vel eanet suomagiela. Terhi ja Tero sávvaba, ahte nuortalašgielat mánát livčče boahttevuodas eanet, ja ahte bárdni gávnnašii alces vuogas vuogi geavahit giela ja sirdit dan ovddasguvlui

Das oahppá
hírbmat ollu, go beare
geavahišgoahtá
dan giela.

Terhi Harju

Njuoratmánááigi

Man giela ihkinassii mánnái hupmá, sutnje gánnáha hupmat olu gitta álggu rájes. Árra gulahallan lea earenoamáš dehálaš máná olles ovdáneami, maiddá gielalaš válmmašvuodaid dáfus. Njuoratmáná dovdágoahtá ja ádestallagoahtá iežas gullan gielalaš ávdnasa juo guhká ovdal go hábme vuosttaš sániidis. Váhnen, guhte háliida máná oahppat sámegiela, gánnáha sámástit mánnái gitta riegádeami rájes. Dutkamušaid mielde hupmama gullan juo dalle go lea easka ohki, lea buorin máná ovdaneapmái.

”

Veháziid mielde oahpai ipmirdit eanet ah' eanet. Galhan das lei álggus olu dakkár, maid ii ipmirdan, muhto dat ii orron rievtti mielde nu vearrái.

Tero Harju

Juos bearrašis leat guokte váhnema, geain nubbi ii máhte sámegiela, sáhtá mánnái sámasteaddji guoibmi leat nubbái buorre vejolašvuohta oahppat iešge. Dutkamušat nannejit árgabeaivvi vásáhusaid das, ahte eanetlogugielat váhnen lea mearkkašahtti sajádagas das, mot sámegiella bearrašis sirdása. Juos eanetlogugielat rávesolmmoš atná negatiivvalaš dahje hárehis gaskavuoda sámegillii, mii mánnái hubmojuvvo, dat váikkuha eahpítkeahttá negatiivvalaččat máná sámegiela oahppamii ja identitehtii. Dilli lea sakka buoret, juos váhnen, guhte ii máhte sámegiela, atná sámasteapmái positiivvalaš gaskavuoda. Eanetlogugielat váhnen, guhte gullá sámegiela bearrašisttis duojážassii, sáhtá goittotge maiddá oalle uhca rahčamiin oahpahallat man nu veardde sámegiela. Juos son máhtá veháge sámegiela, son bastá čuovvut sámegiela ságastallama ja ovdamearkka dihte sávvat buori ija sámegillii ja lohkat ja lávlut sámegillii. Sámeservošis leat olu roahkasmahtti ovdamearkkat álgoálggus eanetlogugielat váhnemiin, geat leat bearašeallima mielde oahppan sámegiela njuovžilit ja geavahišgoahtán dan mánáiguin.

Váhnen, guhte sámasta unnoražžii soaitá muhtumin dovdat, ahte son nohko sániin ja dadjanvugiin, maid geavaha unnoraččain. Juos son ii ieš leat oahppan sámegiela iežas váhnemiin, dát ii leat imaš. Goittotge maiddá

eatnigiela sámasteaddji soaitá leat seamma dilis, earenoamážit birrasis, gos eará sámegiela bearrašat leat unnán. Mánadikšunávžžuhusat ja mánáid kultuvra rivdet jođánit, ja eanetlogugiella ja -kultuvra báidnet dänge suorggi juohke bealde. Vávvasániid, jiellahastingiela, hoahkamiid ja lávlagiid sáhtá goittotge oahpahallat dego juo giela muđuige. Veahki fállá ovdamearkka dihte Čoahkis-siidu (ks. gáldolisttu), gos gávdno mánnábearrašiid doarjuma várás čohkkejuvvon materiála, degomat vávváhoahkamat, rávvagat vávvaín gulahallamii ja dearvvašvuodarávvenmateriálat, maiddá ieš-

Mun ledjen sáhkki dego unnoraš, guhte guldalii bealljeskaddarassii, ahte maidson dál hupmet. Ahte mun háliidan oahppat iešge duon, váldit čielgasa áššiin.

Tero Harju

guđet sámegielaiguin. Veahki sátnerájuin ja materiálain sáhtta oazžut bearrašis guhkit áigge sámástan váhnemiin. Sáhtta sihtat, ahte sii juogadivčče duinna lávlagiid sániid, girjetipsaid, neahttamateriálaid, ieža hutkojuvvon hoahkamiid ja maid ihkinassii mii lea sámegillii. Gánnáha kártet dárkilit buot vejolaš giellaresurssaid; livččego ovdamearkka dihte iežas sogas boarrásut olbmot, geat muitet sámegielat dajaldagaid ja lávlagiid, vaikko eai kánske humašege giela aktiivvalaččat? Sámegielat árrabajásgeassinjoavkkuin leat ráhkadan unnoraččaide heivvolaš materiála ja muhtun báikkiin leat maiddá čohkken sátneráju bargiid ja váhnemiid geavahussii. Árrabajásgeassinbáikkiin gánnáha roahkkadit jearahit, sáhtášedjego dat iežaset resurssaid olis addit sin ráhkadan materiálaid sámegielat bearrašiid doarjjan.

”

Dan lea das golmma jagi áigge hoksán, ahte áhči passiivlaš giellamáhttuhan lea ovdánan hirkmat bures.

Henna Aikio

Sámegiela hupman iežas mánáide lea nuppiide lunddolaš ja diehtelaš válllejumi, nuppiide fas guhkit proseassa boadus. Duogážis beroškeahhtá dat lea váhnemii buoremus dáhpáhusas stuorra illu ja fápmu árgabeaivvis. Vávva-árggas sámegiela ovdii rahčan sáhtta orrut lossat, go visot earáge lea ođđa.

”

Vuosttaš mánáin, go visot árggas lea ođđa. Álot go sirdásit čuovvovaš muddui, mii ihkinassii dat leage, de dasto goittotge mannet návccat juo áibbas dan dábálaš árgabeaivvi čađaheapmái.

Henna Aikio

Mielveahkki iešguđet hámiinis sáhtta addit praktihkalaš tipsaid, doaivaga doaivvuhisvuoda siste ja illudahttit árgga. Livččego din guovllus doarvái olbmot álggahit sámegielat bearaškafea? Juos virggálaš bearaškafea orru menddo mohkkái ordnet, álot sáhtta čoahkkanit eahpevirggálaččat gean nu ruovttus vurrolagaid vaikkobe juohke nubbi vahku. Sosiála media fállá vejolašvuodaid báikegottis beroškeahhtá, vaikkobe sámegielat váhnemiid ságastallanjoavkku dahje Snapchat-konttu. Sámegielat jovkui gánnáha ohcalit diđolaččat, vaikko dat livččii ođas ja amas. Mielveahkki lassin dat duddjo mánái gova das, ahte sámegillii lea normála ja somá leat ovttas sierra ahkásaččaiguin.

”

Mielveahki gánnáha ohcat alcces. Ahte dalle, go bohtet dat sevdnjes beaivvit, ahte ii dat oahppagoađe goassige sámegiela, dahje orru, ahte iežas giellamáhttu ii leat doarvái, dea dalle lea soamis, geasa ringestit ja jearrat, ahte mobat dii beasaidet dákkár muttu meaddel.

Henna Aikio

Dego juo ovdalis lea boahtán ovdan, ”okta váhnen – okta giella” lea šaddan juogalágan virggálaš ávžžuhussan bearrašiidda. Sámekonteavsttas dát lea buorre ráva váhnemii, guhte máhtta sámegiela njuovžilit. Juos fas váhnen dovda iežas bastit sámastit dušše gaskkohagaid, lea goittotge mángga ládje buoret bargat ná, go guoddit ollásit sámáskeahhtá. Juos bearraša guovtti rávesolbmoss nubbi sámasta systemáhtalaččat, lea dušše beare divrras ášši, juos dat váhnen, guhte hálldaša sámegiela unnit njuovžilit dahje lea eas-ka oahpahallame, oassálastá sámegiela doarjumii geavahemiin sámegiela juobe man nu veardde. Son sáhtta ovdamearkka dihte dadjat mánnái dihto beaivválaš dajaldagaid sámegillii, lohkat sámegielat girjiid, lávlut lávlagiid ja jearahit mánas áššiid sámegielat namaid. Dát visot muitala mánnái, ahte sámegiella lea olles bearraša oktasaš ášši.

”

*Smihtten dalle álggus, ahte basttango mun hupma-
goahit dan. In vealttakeahhtá jietnat riehta visot ja máh-
te riehta dadjat. Ja dan juoga ládje smiehtaimet, ahte
Terhi hupmá dušše sámegiela ja mun human dušše suo-
magiela Kiurelii. Muhto gal de miedaid miedaid hupma-
gohten munge eanet ah’ eanet Kiurelii. Ja dat lei alccenge
hui buorre hárjehallan, ahte basttii geasa nu hupmat.*

Tero Harju

Lea maiddá vejolaš, ahte váhnen háliida didolaččat sirdit mánnái sámegie-
la lassin man nu eará alcces dehálaš giela. Juos okta olmmoš hupmá mán-
nái eanet go ovtta giela, lea buorre smiehttat gielaide gaskasaš bargujuogu.
Livččiigo lunddolaš viggat válljet giela birrasa mielde – okta giella ruovttus,
nubbi ruovttu olggobealde? Naba sierra gielat sierra áigge, ovdamearkka
dihte árgabeivviid ja vahkuloahpas? Vaikko basttášii ieš systemáhtalaččat
válljet giela mánáin, berre muitit, ahte iežas giellaválljen addá seammás
málle mánnái. Mánna oahppá systemáhtalaččat válljet giela jagiid mielde
jáhkkinis dađi eanet, mađi nannosut málle váhnemat sirdet sutnje iežas
doaimmainis.

Juos leat válljen sámastit mánnái, dan gánnáha geavahit gitta álggu rájes buot
dilálašvuodain, maiddá ruovttu olggobealde. Juos funošat iežat sámasteami

geažil almmolaš báikkiin, vikka bargat juoidá ášši ovdii ja hárjehit iežat dasa.
Sámasteapmi buot birrasiin muitala mánnái, ahte sámegiella lea seamma
árvvolaš ja anihahti go earáge gielat. Stuorát mánnái gánnáha áinnas rahp-
pasit muitalit iežas dovdduin ja daid duogážis váikkuheaddji giellamolsuma
ja giellatraumaid ollisvuodas.

Maiddá dearvvašvuodafuolahusa bargiide gánnáha dahkat čielggasin
bearraša gielladili ja mihtomeriid. Ámmátolbmuid bargun lea doarjut din
bearraša giellaválljemiid. Juos deaivvat negatiivvalaš doaladumiid, mat
bidjet gažaldatvuložin bearraša giellaválljemiid, gánnáha váldit oktavuoda
namuhuvvon bálvalusas vástideaddji eiseváldái. Dábalaččat fuones rávve-
hagain dahje imaštalli doaladumiid duogážis lea diehtemeahtunvuolta.
Dearvvašvuodafuolahusa ámmátolbmot sáhttet ain nevvodit suomagiela
máná ruovttugiellan dahje oahpahusgiellan dilis, mas mánna dárbbasa sier-
radoarjaga, degomat hupmama ovdáneami ádjáneapmi. Dákkár diliin gán-
náha sihtat oainnu ja doarjaga namalassii guovtte- ja mánggagielatvuhtii
čikpon áššedovdiin.

”

*De dat guldalii, ahte “Aa, leago dis ruovttugiellan aivve
sámegiella? Muhto mot dat oahppá suomagiela? Ja dat
lei doavttir!*

Anna Näkkäläjärvi-Länsman

Sámi giellalága vuodul sápmelaččain lea sámiid ruovttuguovllus vuogat-
vuolta ee. sámegielat sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaide. Bálvalusaid
lágideaddji galgá diedihit áššehasaide sámegielat bálvalusain ja fállat daid
aktiivvalaččat, almmá sierra gáibideami haga. Juos ovdamearkka dihte
lagašrávvehagas ii oaččo sámegielat bálvalusaid, gielddas lea geatnegas-
vuolta lágidity bálvalusa oastinbálvalussan dahje dulkoma bokte. Guovtte-
ja mánggagielat máná giellaovdaneami berreii dearvvašvuodafuolahus-
as čuovvut máná buot gielain. Dušše suomagiela vuhtiiváldin sámegielat
máná ahkebadjedárkkistemiin addá váilevaš, vearrámus dilis feaillalaš
gova máná dilis.

Bearaš Näkkäljärvi- Länsman

Asko Länsmanis ja Anna Näkkäljärvi-Länsmanis leat guokte oktasaš máná: 6-jahkásaš **Anni-Siviä** ja 4-jahkásaš **Ántte Issát**. Bearaš lea duvle fárren Ohcejotnjálm-mis Njuorggámii. Anni-Siviä vázzá ovdasku-vlla sihke Njuorggámis ja Ohcejogas ja liiko skuvllas earenoamážit valáštallamii, dego ko-respábbii. Bearraša árgabeaivvis ellet buori muddui boazodoalu áigodagaid mielde, ovda-mearkka dihte bigálusáigge sii leat ollu Skál-lováris. Anna ja Asko leaba guktot hupman mánáide gitta álggu rájes aivve davvisámegiela. Válljejuvpmi lei sudnuide hui lunddolaš, dasgo dat lea guktuid eatnigiella. Anna lea goittotge galgan ráhčat eambbo aktiivvalaš giellamáhtu ja nana giellabirrassa ovdii, dasgo su mán-návuodabearrašis váldogiella lei suomagiella, ja sámegielaide dilli lei su nuorravuodas Aná-ra girkosiiddas muđuige oalle fuotni. Iežas-ka mánáide Anna ja Asko sávvaba rikkes giel-lamáhtu ja nana sápmelaš identitehta ja sudno oainnu mielde soai leaba daid dán rádjái bas-tán bures sirdit. Mánáid nannoseamos giella lea sámegiella, ja guktot leaba oahppan bures maiddái suomagiela – muhtun olggobeale olb-muid eahpidemiin fuolakeahhtá. Anna ja Asko mielas ealáhusa mearkkašupmi gielaide ealli-vuoibmái lea dál ja boahttevuodasge buhtte-meahhtun. Maiddái sápmelaš árrabajásgeassi-ma mearkkašumi soai deattuheaba.

Sávan beare, ahte dat sámegiella rahpá dan sámeservodaga buot njealji riikkas sutnuide.

Anna Näkkäljärvi-Länsman

Stoahkanahki ja árrabajásgeassin

Máná árrabajásgeassinbáikki välljen ja ohcan leat oassi bearraša giellaplánemis. Sámegielat mánnái buoremus molssaeaktu lea sámegielat árrabajásgeassin. Árrabajásgeassinlága mielde olles Suomas lea vuoigatvuohta oažžut sámegielat árrabajásgeassima, go lea sáhka mánás, gean eatnigiella lea sámegiella. Sápmelaš árrabajásgeassin ollašuvvá Suomas guovtti hámis: eatnigielat mánáide oaivvilduvvon sámegielat árrabajásgeassin ja giellalávgunmetoda ollašuhtti kultur- ja giellabeassedoaimma. Gielddain lea ovddasvástádus lágideat sámegielat árrabajásgeassima mánáide, geaid eatnigiella lea sámegiella. Eatnigielat mánná mearkkaša dán dáhpáhusas dábalaččat máná, guhte oahppá sámegiella ruovttugiellanis váhnemiiddisguin. Sápmelaš árrabajásgeassima mihttomearrin lea, ahte mánát besset bájjášaddat nannosit sámegielat, kultuvrralaččat ja pedagogalaččat sápmelaš birrasis.

Mis gal lea nu lihkku leamaš giela hárrái, go leamaš issoras buorre dat Ohcejoga sámegielat beaiveruoktu. Oažžu dadjat, ahte Anni-Siviä lea midjiide juoba oahpanan ođđa sámegiella sániid.

Asko Länsman

Giellabeasit leat oaivvilduvvon váldoáššis sámebearrašiid mánáide, geaid da giela eai bastte sirdit ruovttus ollenge dahje doarvá. Geavahusas lea árra, dievaslaš giellalávguna vuodđoprinsihppa: bargit hupmet mánnái gitta álgu rájes dušše sámegiella, vaikko mánát eai máhtáše giela ovdal. Mánát ožžot hupmat dan giela maid háliidit. Sii ipmirdišgohtet sámegiella hui johtilit ja áiggi mielde maid dá hupmagohtet dan ieža. Doaimma ulbmilin lea, ahte mánná juksá doaimmalaš guovttegielatvuohta skuvlaagi rádjái. Giellabeassedoaimma lágiduvvo buot golmma Suomas hubmojuvvon sámegielain. Dat ruhtaduvvo Suoma stáhta oahpahus- ja kulturministeriija bokte. Gielddat ja gávpogat mákset oasi goluin ja dat maid dá vástidit váldoáššis doaimma lágideamis praktihkas. Doaimma koordinere ja ovdida Sámediggi. Lassedieđut giellabeassedoaimmas gávdnojit Sámedikki Giellabeassi-siiddus (gč. gáldolisttu).

Dan gal oaidná, man dehálaččat dat giellabeasit ja sámegielat beaiveruovttut leat mánáid giela dáfus. Dan gal oaidná juohke beaivve.

Asko Länsman

Kultur- ja giellabeasit ja eatnigiellagiid sámegielat árrabajásgeassin leat goappašagat árrabajásgeassinmállet, mat ovtta bearrašiin ja eará servošiin dorjot máná sámegiella ovdáneami. Liikká maid dá sámegielat árrabajásgeassimis mánát soitet hupmat gaskaneaset eanaš suomagiella. Giellabeasis dat lea juobe dábalaš dilli, daningo suomagiella lea dábalaččat mánáid nannoseamos giella, dávjá maid dá áidna ruovttugiella. Mánáid gaskasaš giellaválljejuvvo speadjalastá sámegielaid unnitlogusajádaga, iige dat leat ovttaskas árrabajásgeassinjoavkku dahje váhnemiid sivva. Dasa sáhtta goittotge váikkuhit ee. lasihemiin rávesolbmá mieldeorruma mánáid friddja stohkosiin ja geavahemiin mánáid mielamiel stoahkanelemeanttaid maid dá oktasaš doaimmain. Ná mánnái addojuvvo giellalaš málle geavahit sámegiella stoahkamiin. Sápmelaš árrabajásgeassima bargiid meari meroštaladettiin berrešii vuhtiiváldit dan, ahte bargiin lea dehálaš rolla giellalaš ja kultuvrralaš mállen mánáide ja sii galget sáhttit oassálastit valjis mánáid stoahkamiidda.

Ovddasvástádus máná sámegiella ovdáneamis ja geavaheamis ii goassige leat dušše árrabajásgeassimis dahje skuvllas. Ruovttu doaladumit ja giellamállet váikkuhit sakka áššái. Váhnemat galget leat didolaččat iešguđetlágan giellaválljemiin ja daid čuovvumušain. Juos mánnái hupmet sámegiella, vurdetgo máná sámastit váhnemii? Vurdetgo oarbinaččaid sámastit gaskaneaset? Juos mánná dovda, ahte lea lunddolaš ja dohkkehahtti hupmat váhnemii ja oarbiniidda eanetlogugiella, dat váikkuha su giellaválljemiidda earáge sámegiellagiiguin. Nuppe dáfus mánggat áššit váikkuhit dasa, lávego mánná välljet sámegiella vai eanetlogugiella. Dasa váikkuhit su luondu ja temperamenta, ja maid dá eará mánáid addin málle. Váhnem sáhtta gártat ohcat dássedeattu váhnema ja giellabolesa rollaid gaskkas, iige visot leat su iežas duohkin. Muhtumin soaita leat buorre dohkkehit dan, ahte mánná ii goittotge aiddo dál huma sámegiella ieš.

Stoahkanagis lea dehálaš, ahte mánná oázžu sámegiela ovdagovaid, maid bokte son beassá oaidnit sámegiela ealli giellan iešguđetlágan birrasiin ja iešguđet ahkásaččaid gaskkas lunddolaš giellan. Sámegiela mánáidkultuvra muitala mánnái, ahte sámegiella ja sámekultuvra leat divrasat ja anolaččat dego eanetlogugielatge. Juos fas visot máná geavahan materiála, dego girjjit, spealut, ja mánáidprográmmat leat eanetlogugillii, mánnái šaddá álkit oaidnu, ahte sámegiella ii gula iige heive dáid surggiide. Váhnemat berrešedjege rahčat dan ovdii, ahte ožžot bearraša atnui buot vejolaš sámegiela mánáidmateriála. Maiddái eará go iežas sámegillii ráhkaduvvon materiála gánnáha ávkástallat. Mánná láve láhttet rahppasit sierra gielaid guovdu ja oahppá álkit ipmirdit guovddáš sisdoalu maiddái eará sámegiela materiálas.

”

Juos háliida dan ruvttoáiggi, de juos sihtá nie, ahte “eadni oaččungo mun speallat iPadis dan ovtta sámegiela spealu?”, de dalle várra oázžu dan ruvttoáiggi!

Anna Näkkäljärvi-Länsman

Dábálaččat jurddašit, ahte mánná lea oahppan ruovttugiellanis hubmojuvvon giela vuodđoráhkadusaid ja -sátneráju sullii njealjejahkásažžan. Áitatvuloš, unnitlogusajádagas leahkki giela oahppan spiehkka goittotge muhtumassii eanetlogugiela oahppamis, mii geavahuvvo juohke báikkis. Erohus ii laktás ieš gillii ja dan iešvuodaide, muhto baicca dasa, ahte sámegiela máná gullá dábálaččat olu uhcit iežas árggas sámegiela go suomagiela máná suomagiela. Sámegiela uhcit geavahuvvon giellaoahpalaš elemeantaid ja árgabeaivvis hárvvit gullojuvvon sátneráju oahppan sáhtá váldit guhkes áiggi dahje báhcit ollásit gaskan. Dat, ahte mánná soaitá ieš hupmat dušše suomagiela, vaikko rávesolbmot sámástit sutnje, ii muital máná dahje váhnemiid návccahisvuodas. Buorebutge dat muitala das, ahte áitatvuloš unnitlogugiela oahppan gáibida mearkkašahtti ládje eanet go eanetlogugiela oahppan. Váhnemat galget giddet fuomášumi dasa, ahte máná beaivválaš gielalaš materiála – dahjege buot gielalaš ávnnas, maid mánná gullá ja oaidná –livččii doarvái sámegillii. Sámegiela váhnen galggašii

”
*Dáppe gárddi luhttehan
dát mánát eanaš sámástit.
Ahte mo nu vuhtto, ahte dat
ealáhus doalaha dan giela.*

Anna Näkkäljärvi-Länsman

hupmat mánnái olu ja háhkat sutnje vejolašvuodaid mielde maiddái eará beaivválaš giellamálliid. Ruovttus gánnáha doallat sámegiela rádio rabas ja čuojahit sámegiela musihka ja jietnabáttiid.

Juohke sámegiela bearaš leat iežaslágan, ja juohkehaš sámegiela sirdi váhnen ferte ohat daid geavadagaid, mat doibmet iežas árgabeaivvis ja iežas mihtomeriid juksamis. Go okta váhnen ii háliit čavggahit máná vástidit sámegillii, nubbái lea áibbas lunddolaš gáibidit máná sámástit. Okta ii háliit seahkánit, dasa makkár giela máná hupmá, ja nubbi fas oaidná, ahte máná giela gánnáha stivret aktiivvalaččat, maiddái divodit giellafeallaid. Ovtta bearašis dohkkehit automáhtalaččat dan, ahte mánat suomastit gaskaneaset ja skihpáriiddisetguin, nuppi bearašis fas lea čielga mihtomeari, ahte maiddái mánáid gaskasaš giella galgá leat sámegiella. Váhnemiin lea vuoigatvuohta vuordit ruovttus galledeaddji mánáid ja rávesolbmuid gudnejahtit bearaša giela dahje gielaide. Váhnemis ii ovdamearkka dihte leat geatnegasvuohta hupmagoahit mánái eanetlogugiela danin, ahte báikki alde lea soamis, guhte ii ipmir sámegiela. Giellaválljejuvpmi lea bearaša iežas persovnnalaš válljejuvpmi, masa earát eai berre váikkuhit.

”

Mii leat juo ságastallan áibbas diekkár vuodđoáššiid birra. Ahte dat lea sámegiella, mii galgat dan hupmat, ja jus mii eat dan huma, de dalle dat jávká. Ahte gal dat oalle nuorran álgá!

Anna Näkkäljärvi-Länsman

Go suomagiela bearaša máná oahppá suomagiela ”automáhtalaččat”, sámegiela bearašis giela sirdasuvvan sáhtá orrut garra bargu. Garra barggus beroškeahhtá máná soaitá ieš hupmat eanaš eanetlogugiela. Vaikko dilli livččii dát, váhnen ii berre sivahit iežas iige vuollánit. Dilli, mii orru bisánan dahje mannan maŋošguvlui, máná sámegiela oahppanproseassa lea duodalašvuodas olles áigge jođus. Dat, ahte máná ipmirda geahppadit sámegiela, lea juo divrras ášši, mas gánnáha illudit. Muhtun muttus máná sámegiella dábalaččat šaddá aktiivvalažžan, juos sámegiella bissu beaivválaš ruovttugiellan. Juos geavašiige nu, ahte máná ii sámásti goadáše ieš, de ferte muitit, ahte juo dušše passiivvalaš giellamáhttu lea mánái stuorra ov-

damunni, go veardida ovttagielatvuhtii sihke ovdáneami, buohtastahttima ja kulturdovdamuša dáfus. Passiivvalaš giellamáhttu vuodul máná sáhtá maiddái maŋit eallinmuttuinis mearridit ieš aktiveret iežas sámegiela.

”

Dat lea goittotge dasto nu somá, go vuosttaš geardde fuomáša, ahte mánáhan ipmirda áibbas ollásit ja dahká visot, maid dajat nuortalašgillii. Dasto dego fuomáša, ahte das lea leamaš ávki.

Terhi Harju

Lagašbirrasa ja soja mearkkašupmi máná sámegiela ovdáneamis sáhtá leat mearkkašahhti. Lagašolbmuid gánnáha hupmat rahppasit bearaša gielalaš mihtomeriin ja geavadagain jo áhpehisvuoda ja njuoratmánááigge. Váhnemiin lea vuoigatvuohta sihtat ja vuordit, ahte sámegiela lagašolbmot, degomat áhku ja ádját ja ustibat hupmagohtet sudno mánái namalassii sámegiela. Váhnemiin, assimilašuvdnaáigodaga eallán olbmui dat soaitá gáibidit olu – psyhkalaš áruid ja čiekŋalii cieggan vieruid ja doaladumiid nuppástuhtima. Muhtun olbmuid sámasteapmi unnoražžii lea álki, ja nuppiin gáibida hárbáneami ja soapmásiin ii lihkostuva goassige. Juohke dáhpáhusas sámasteaddji unnoraš savvá ja fámuđuhtá mángga ládje gielaservoša, mii lea áhtame giellamolsumis. Earenoamážit eallilan sápmelaččaid sáhtá illudahtit sakka gullat mánáid sámástit.

”

Nu olu go mun návddašange das, ahte oaččun Vildain sámástit, de gal dat váldá mus návccaid. Ii dat leat dakár, ahte mun beare human.

Henna Aikio

Sámegiella skuvllas

Skuvlla rolla lea sápmelaččaid historjjás leamaš mearkkašahtti sámegielaid ja sámekultuvrra suddadeamis. Dálá áigge dilli lea lihkus nuppelágan: skuvla sáhtta leat okta mearkkašahtti sámegiela nannejeaddji ja ealáskahtti ja sámiid gielalaš vuoigatvuodaid ollašuhtti. Dát guoská doaisttázii lagamustá sámiid ruovttuguvlui, muhto sameoahpahas lea nanosmuvvame maiddái mánggain gávpogiin. Skuvlaoahpahas mearkkašupmi sámegiela mánái ja servošii lea mánggadásat. Iežasgielat dahje oassin iežasgielat oahpahas bokte máná beassá oahppat dieđuid mánggain eallinsurggiin sámegiela bokte. Sutnje sámegiella šaddá lunddolaš giellan, mainna ohat dieđuid, maid geavahit njálmmálaččat ja čálalaččat ja mainna sáhtta mihá bures ságastallat iežas eallimis ja máilmmiviidosaš jearaldagain. Máná bajásšaddá jurdagiin, ahte sámegiella gullá priváhta surggiide, degomat bearrašii ja maiddái olles servodahkii. Son oahppá čállit ja lohkat juo álgooahpahas ainjuo guovtti gillii. Sámegiela čállinvuohki lea sutnje čielga ášši, man ii dárbbas maŋneleappos sierra oahpahallat.

Sameoahpahas mearkkaša buot oahpahas, mii addojuvvo sámegillii ja mii lea sámegiela. Lea dehálaš earuhit sámegiela oahpahas ja sámegiela oahpahas. Sámegiela oahpahas mearkkaša sámegiela oahpaheami eatnigiellan dahje vieris giellan. Oahpahusdilli meroštallá leago oahpahusgiellan suoma- vai sámegiella. Sáhtta leat, ahte sámegiela oahpahas lágiduvvo eanemustá moadde diimmu vahkus ja máná eará oahpahas lea ollásit suomagiela. Go fas hubmojuvvo sámegiela oahpahas, lea sáhka das, ahte iešguđet oahppoávdnasat oahpahuvojit sámegillii, sámegiella lea gulahalangiellan luohkás ja materiála lea sámegiela goit nu olu go dat lea vejolaš. Guovttegiela oahpahas mearkkaša dan, ahte oahppoávdnasa ja luohkkadási mielde oassi oahpahas addojuvvo same- ja oassi suomagillii. Giellalávgunoahpahas mearkkaša guovttegiela oahpahas, mas gustojit giellalávguma vuolggasadji ja metodat: oahppit eai vealttakeahtta máhte sámegiela ovddežis, nappo sii ohppet seammás ávdnasa ja giela. Sámegiela oahpahas, guovttegiela oahpahas ja giellalávgunoahpahas vuolggasadji ja geavadagat spiehkkašit nubbi nuppis muhtumassii. Oktasaš mihttomearri lea juksat njuovžilis sámegiela máhtu ja geavahit aktiivvalaččat sámegiela, ja dieđusge seamma sosiála, dieđuid ja dáidduid mihttomeriid go oahpahas dábalaččat.

Sámegiela ellet eanetlogugielaid deattu vuolde. Iežasgielat mánái ja nuoraid kultuvra lea hearkkes dilis ja sámegiela duddjojit ain viidát ođđasit nuorat ahkejoavkkuid giellan. Dán dilis váhnemat ja eará searvvuš vurdet sámegiela oahpahas ja sámegiela oahpahas dávjá ollu. Skuvlla sávvat sirdit mánái nana sámegiela máhtu, aktiivvalaš sámegiela geavaheami, nana sameidentitehta ja mánggabealat kultuvrralaš máhtu. Suopmelaš skuvlavuogádaga olis doaibmi sameoahpahas dat vuordamušat čoggojit dávjá liiggas ovttaskas oahpaheaddjiid hárduid ala. Skuvlejuvvo sámegiela oahpaheaddjiin lea stuorra vátni, ja giellamolsunhistorjjá čuovvumuššan sámegiella ii suige leat buot oahpaheaddjiid vuosttažin ohppojuvvo giella. Oahpaheaddjiid sámegiela dáiddu, sin hupman sámegiela suopmana, kulturduogáža ja eará áššiid soitet cuiggodit. Juohke váhnen lunddolaččat háliida iežas mánái buot buoremusa maiddái giela ja kultuvrra hárrái. Dáláš, hearkkes gielladilis ja sámegiela easka miedaid miedaid nanosmuvadettiin skuvlagiellan, gáibiduvvo servošis goittotge ain gierdavašvuhta ja ipmárdus. Kritihkka sihkkarit dávjá dárbbasuvo, muhto dan galggašii čuozihit ráhkadusaide ovttaskas sámegiela bargiid sadjai.

”

Almmatge mun sávan oba áigge olles váimmustan, ahte dat muhtun muttus hupmagoađášii munnje ollásit sámegiela.

Henna Aikio

Máná sámegiela ovdáneami dáfus lea dehálaš, ahte mánas leat buot ahkemuttuin iežas mielamiel čuožahagat ja iežas ahkejoavkui laktaseaddji ovdagovat. Skuvlamáná, earenoamážit nuppelotjáhkašáča mielas soaitá álkit orrut, ahte sámegiella gullá unnoraččaide, rávesolbmuid ja eallilan olbmuid, muhto ii sutnje. Nuora ii leat álo álki oažžut oktasaš dáhpahusaide iige son maiddái dábalaččat háliit válljet olbmuid, geaiguin lea, dahje válljet dahkamušaidis giela vuodul. Nuoraidkultuvrra duddjon nuoraide lea hirbmat hástaleaddji. Nuorat galggašedje ieža ráhkadit iežaset kultuvrra, muhto go lea sáhka uhca joavkkus, aktiivvalaš dahkkit gávdnojit dávjá áibbas ilá unnán.

“

*Anni-Siviä logai, ahte ii
leat áhčči heahti, gal son
oahpaha daidda eará
mánáide sámegiela.*

Asko Länsman

Juos máná beaivválaš gielas uhca oassi lea sámegillii, lea dábálaš, ahte vel skuvlaahkásaš mánáge sámegiela lea olu kodamolsun suomagillii, dahjege máná ovttastahtá hupmamisttis valjis suoma- ja sámegiela. Máná sámegiela soitet leat ráiggat ja čuolmmalaš sajít, ovdamearkka dihte duála dahjege guvttiidlogu geavaheamis, mannan ágehámi ráhkadeamis dahje dihto surggiid sátnerájus. Suomagiella sáhtá báidnit nannosit maiddá sámegiela giellaoahpa. Čuolmmat sámegiela sáhttet bissut čavga mielde jagis nubbái ja heajudit su motivašuvnna geavahit sámegiela. Mánáid sámegiela galgašii bastit nannet eambbo go dál dahkkojuvvo. Gillii laktáseaddji hástalusaid ja váilevašvuodaide galgašii oažžut doarjaga sihke skuvllas ja dan olggobealde. Dán ávkkuhivčči sakka fáddái guoski dutkandiehtu ja dat, ahte buoremus geavadagat ohccojuvvošedje máilmmiviidosáččat. Daid vuodul livčči buorre gárgelit aiddo sámegiela mánáid dárbbuide vástideaddji materiálad ja metodaidd.

Skuvlaahkásaš mánás, gean sámegiela máhttu lea juo nanus ja gean sámasteami dorjot valjis skuvlla olggobealdege, sáhtá vuordigoahtit jagiid mielde eanet: aktiivvalaš sámegiela válljema, sámegiela bissuma, giellafeailaid geahppáneami ja mánggabealageabbo sátneráju. Mihttomeriid máná giellamáhtu hárrái ii gánnát ásaht ilá vuollái. Máná gánnáha oahpásmuhttit su hupman sámegiela sierra suopmaniidda. Mánái gánnáha fállat aktiivvalaččat sámegiela girjjálašvuoda ja eará materiála, mat heivejit su ovdánandássái. Sámegiela mánái dahká buori gullat ja lohkat girjjálašvuoda maiddá eará gillii go sámegillii; mánggagiela máná gielalaš ovdáneami doarju obalohká buot rikkes ja mánggabealat gielalaš ávnnas. Okta divrras ášši lea datge, ahte máná oahppá ipmirdit eará sámegielaid ja láhtte daid guovdu positiivvalaččat.

Skuvlamáilmmis mánáid gaskasaš erohusat sámegiela máhtus ja geavadagas sáhttet dagahit mánggalágan dovdduid ja reakšuvnnaid. Máná sáhtá losáht dili, mas su giellamáhttu lea geahnohut go earáid, muhto seamma ládje maiddá dili, mas eará mánat vigget ovttohi molsut eanetlogugillii. Oktage máná ii galgaše gártat dovdat sámegiela hubmin vuolitvuoda dovdu. Ii leat maiddá máná guovdu riehta, ahte son šaddá leat eará mánáid oahpaheaddji dahje giellaboles, dahje ahte sámegiela doaimmat lágiduvvojit álo daid eavttuiguin, geat sámastit uhcit. Lea rávesolbmuid – skuvlla, váhnemiid, buot sápmelaččaid – hástaleaddji ja dehálaš bargu láhčit mánái giellabirrasa, gos juohke máná oažžu oahpahusa ja sosiála gulahallama iežas giellamáhttui heivvolaš dásis ja beassá gildat sámegiela hubmin.

Sámegielaht mánna rávásmuvvá

Rávasmanagis mánna sirdásišgoahtá mánnavuođas rávisvuhtii. Dát mearkaša dává dan, ahte addojuvvon árvvut biddojuvvojit gažaldatvuložin, gáidet iežaset váhnemiin ja ohcet iežaset bálgá. Lea nuora luonddu duohkin háliidago son vuosttaš sajis leat dego earátge ja suddat eanetlohkui – dahje earránit das. Áitatvuloš, unnitlogugiela sajádagas leahkki giela hubmiser-vošis rávasmanahki lea dábálaččat áigi, goas nuora iežas identifiseren ja beroštupmi giela guovdu sáhtta rievdat. Soaitá orrut, ahte son gáidá iežas giellaservošis. Nuorra sáhtta vástidišgoahtit eanetlogugillii, biehttalit hupmamis iežas giela dahje láhttet dan guovdu negatiivvalaččat. Lea oba dábalaš, ahte dihto agis, ovdamearkka dihte 13-16 -jahkasažžan, sámegielaht nuora sámegiela geavaheapmi geahppána ja doaladupmi dan guovdu orru berošmeahtun dahje unohas.

”

Juoga ládje leat dego stuorra sávaldagat, muhto dasto ii háliidivčče goittotge bidjat mánáide, dan iežas mánna iige daidda earáide dakkár noađi, ahte dat lea dál dasto din duohkin, mot dás geavvá.

Henna Aikio

Rávesolbmuid giellaválljemiid duogázis lea dává diđolaš dahje diđošmeahtun ideologalaš hállu sámastit álo go vejolaš, daningo diehtit man dehálaš dat lea. Eai leat nu gallis dat rávasmanahkásaččat, geat láhttejit seammá jurdagiid vuodul. Rávasmanahkásaš sámasta, juos dat lea miela miel dan ektui, mas son lea beroštuvvan, geainna son háliida leat ja maid háliida bargat. Olles máilmmi ektui nuorra olbmoss leat mihá olu eanet molssaeavttut suoma- dahje eanjalasgillii go sámegillii, leš sáhka dál áigegolus, kulturbálvalusain dahje áššin masa don buohtastáhtat iežat.

Muhto diehan leage dál dat stuorra ovddasvástádus, ahte mii rávesolbmot duddjot dakkár positiivvalaš giella- ja kulturvuođu, ahte dat mánat de háliidit geavahit giela boahttevuodas.

Henna Aikio

Nuppe dáfus muhtun sámegielaigiid doaladupmi sámegiela guovdu rievda rávásmanagis aiddo nuppe gežiid eanet positiivvalažžan ja diđošteaddjin. Nuora identitehta sámasteaddjin sáhtta nanosmuvvat man beare agis eallindáhpáhusaid, iežas ahtanuššama ja birrasa málliid mielde. Nuorra sáhtta guorahallagoahtit iežas giela mearkkašumi orrunbáikki, studerema ja bargoeallima ektui, ja miella gullat iežas servošii maiddái giela bokte sáhtta stuorrut.

”

Sávan beare, ahte dat sámegiella rahpá dan sámeservodaga buot njealji riikkas daidda. Ahte ii leat dušše dat Ohcejohka, Njuorggán, muhto mii gullat dakkár stuorát servodahkii, ja dat giella lea dego dakkár čoavdda dasa.

Anna Näkkäljärvi-Länsman

Maiddái rávásmanagis sámegiela gáidan nuora doaladumit ja giellaválljiumit soitet juo moadde jagi geažes, vuoddoskuvlla maŋŋel dahje 20 jagi sulaid rievdat áibbas jorggotgežiid. Nuorra sáhtta ieš didolaččat láhčit saji sámegillii eallimisttis, go lea dovđagoahtán sámegiela mearkkašumi alces ja soaita fuolastuvvat giellamáhtu hedjoneamis. Dákkár ovdamearkkat leat sámeservošis valjis. Muhtun rávásmuvvi nuoraide geavvá nu, ahte sámegillii ii šatta vuogas rolla iežas eallimis, oahpuin, barggus ja bearašeallimis. Dán eai váhnemat iige searvvuš sáhte ollásit eastit. Ferte beare bargat visot maid sáhtta dan ovdii, ahte rávásmuvvi sámegiela hubmit, nu mánggas go vejolaš, háliidit válljet sámegiela eallimasaset.

”

Ja leahan dat giella riggodat. Eandalii dáppe rájá lahka. Man ollu livčče bargosajitge, go máhtát sámegiela.

Asko Länsman

Sámegielaiddilli eallá johtilis rievdadusa siste. Rievdadussii laktásit illu ja moraš, oktanaga bealit, mat bokat sihke doaivaga ja doaivvuhisvuoda. Muhtumin soaita orrut, ahte giela eallinvuoimmi doalaheapmi ja nannen leat sieiva dáistaleapmi ja vahágiid eastin. Váhnenn, guhte sirdá sámegiela iežas mánnái, ii sáhte diehtit mii boadus su rahčamiin lea: jotketgo mánat sámegiela sirdima ovddasguvlui ja mot gielaide geavvá. 20 dahje 50 jagi duohkái ii oainne. Lea goittotge čielggas, ahte mánggat áššit leat rievdan buoret guvlui mángga iešguđet dásis, go veardádallá sámegiela dálá dili 20 dahje 50 jagi geahčái. Sápmelaččat leat assimilerendoaimmain ja stuorra nuppástusain beroškeahtta seailluhan iežaset giela, sirdán daid sohka buolvvas nubbái ja mángga sajis álggahan giellasirdima oddasit jahkelogiid boatkaneami maŋŋel. Giellamolsuma luottaid divodit vel guhká, muhto seammás duddjojit juohke beaivvi olu odđa. Juohke mánnái daddjojuvvon ja máná dadjan sámegiela sátni duddjo sámegielaide buoret boahttevuoda. Juohke sátni lea illudan ja rábmon veara ■

LISTU GIRJJÁLAŠVUOĐAS JA NEAHTTAGÁLDUIN

Čoahkis-siidu

Sámegiellmateriálabáŋku, buresveadjin ja dearvvašvuodamateriálat
<http://coahkis.com>

Giella šiellan – ja geaidnu guovttegiellalašvuhtii

Språk i vuggegave – ig veien til tospråkighet

Rávagirjjáš mánnái sámasteamis

http://www.mfppd.no/images/stories/brosjyre/Brosjyre_1.pdf

Giellaválljen lea dehálaš! Rávagiha – Språkvalg er viktig! Veiledningshefte

Rávagirjjáš mánnái sámasteamis

Mánáidgiella dutkanfiermádat SAMAGI. Sámediggi – Sametinget

<https://www.samediggi.no/Balvalusat2/Giella#section-Samas-manain>

Kuáti-siidu

Sámegiellat árrabajasgeassima materiálabáŋku

<http://www.kuati.fi>

Munnuide šaddá njuoratmáná

Rávagirjjáš njuoratmáná vuordimii ja dikšui

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138367/URN_ISBN_978-952-343-367-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vuodđoahpahusláhka

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Puhu omaa kieltäsi lapsellesi – Hála mánnásat iežat eatnigiella

Rávagirjjáš sámegiella hállamis mánnái

Aino Snellman & Kerttu Vuolab. STAKES 1993.

Sápmelaš giellarávvehat

Dieđut ja ságastallan sámegiella sirdimis ja mánáid mángggagiellatvuodas

<https://www.facebook.com/Saamelainen-kielineuvola-197306927529926/>

Sámediggi: giellabeassi

Dieđut giellabeassedoaimmain ja máná sámegiella oahppamis

<https://www.samediggi.fi/toiminta/saamen-kieli/kielipesa/>

Sámediggi: oahppomateriálat

Diehtu sámegiellaid ja sámegiellat oahpahusas ja oahppomateriálain

<https://www.samediggi.fi/toiminta/koulutus-ja-oppimateriaali/>

Sámi giellaláhka

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>

Árrabajasgeassinláhka

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Vurrolagaid

Rávagirjjáš gulahallamii ja giella ovdáneami álgomuttuide

<https://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/Vuorotellen.pdf>

GEAINNA VÁLDIT OKTAVUOĐA MÁNÁ SÁMEGIELAT BAJÁSGEASSIMII JA GIELALAŠ RIVTTIIDE GUOSKEVAŠ GAŽALDAGAIN

Sámedikki gielladorvočáli

Sámiid giellalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan iešgudetge surggiin

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Sámedikki skuvlenáššiid čáli

Sámegiellat árrabajasgeassin sihke ovda- ja vuodđoahpahus

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Sámedikki giellabeassebagadalli

Sámiid kultuvra- ja giellabeassedoaimma

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Sámedikki sosiála- ja dearvvasvuodačáli

Sámegiellat ja sámiid oavvilduvvon sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusat

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Ruovttugieldda vástideaddji virgeolmmoš, surggiid mielde

Sosiálahoavda

Čuvgehusdoaimma jodiheaddji

Árrabajasgeassinjodiheaddji

Lappi guovlohálddahusdoaimmahat, oahpahusdoaimma bajit dárkkisteaddji

Sámegiellat árrabajasgeassin sihke ovda- ja vuodđoahpahus

<https://www.avi.fi/web/avi/saamenkielinen-opetus>

Ovttaveardásašvuodaáittardeaddji

Ovttaveardásašvuoda ja giellalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan

<https://www.syrjinta.fi/>

Riikkabeivviid vuoigatvuodaáššeolmmoš

Virgeolbmuid doaimma ja almmolaš bálvalusaid lágalašvuoda gohcin

<https://www.oikeusasiamies.fi/fi>